

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นการวิจัย เพื่อศึกษาถึงพิธีกรรมและความเชื่อของชาวลัวะ ในการประกอบ อาชีพการเกษตร บ้านเด่นกลาง หมู่ที่ 6 ตำบลภูคา ในอุทยานแห่งชาติคอกยุงคา อำเภอปัว จังหวัด น่าน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนด รอบในการศึกษา เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางวิชาการเหล่านี้ ประกอบด้วย เนื้อหาที่สำคัญดังต่อไปนี้

- ประวัติศาสตร์การสร้างเมืองน่าน
- ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าลัวะ
- การตั้งถิ่นฐานของชาวลัวะ
- ลักษณะท่าทางและนิสัยของชาวลัวะ
- โครงสร้างทางประชากร
- เศรษฐกิจของชาวเขาเผ่าลัวะ
- การจัดการทรัพยากรของลัวะ
- ระบบเครือญาติและการจัดการแรงงาน
- พิธีกรรมและความเชื่อ
- พิธีกรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ศาสนาและความเชื่อ
- ลัทธิความเชื่อ

ประวัติศาสตร์การสร้างเมืองน่าน

ในพื้นที่ของจังหวัดน่าน ปรากฏร่องรอยการเข้าอยู่อาศัยของมนุษย์ไม่น้อยกว่า 10,000 ปีล่วงมาแล้ว เพราะได้พบหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคหินตั้งแต่สมัยหินกลาง และสมัยหินใหม่ ราวประมาณ 3,000-4,000 ปี ตามบริเวณที่ลาดบนไหล่เขาและที่ราบลุ่มในหุบ เขาใกล้ลำน้ำหลายแห่ง ตลอดจนถึงยุคโลหะ ราว 1,760-2,000 ปีที่ผ่านมา

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนสมัยประวัติศาสตร์ มีเรื่องเล่าขานและเชื่อกันว่า เมืองเก่าของบรรพบุรุษคนเมืองน่าน อยู่ในเขตเทือกเขาคอกยุงคา มีเจ้าพ่อหลวงภูคา ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองน่านและใกล้เคียง ตลอดจนมา เป็นเจ้าเมืองปกครองอยู่ เจ้าพ่อหลวงภูคามิบุตรชาย 2 คน ได้แก่ ขุนนุ่นและขุนฟอง เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่

19 ขุนนุ้มไปสร้างบ้านเมืองใหม่ทางฝั่งลาว ส่วนขุนฟองได้ลงมาสร้างเมือง “วรรณคร” ขึ้นในบริเวณที่ราบทางตอนบน แถบตำบลศิลาเพชร อำเภอปัวในปัจจุบัน แล้วตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ต่อมารัชสมัยพญาการเมืองเป็นผู้ครองวรรณครองค์ที่ 5 ได้อพยพผู้คนลงมาสร้างเมืองใหม่ บริเวณริมฝั่งลำน้ำน่าน ใกล้พระราชดู่แห่ง จึงอพยพผู้คนไปสร้างเมืองนันทบุรีหรือเมืองน่านขึ้น ในบริเวณบ้านห้วยไค้ ทางทิศตะวันตกของลำน้ำน่าน อันเป็นสถานที่ตั้งของตัวจังหวัดน่านในปัจจุบัน

ที่ตั้ง และอาณาเขตของจังหวัดน่านในปัจจุบัน อยู่ทางทิศ ตะวันออกของภาคเหนือ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 11,694 ตารางกิโลเมตร ทิศตะวันออกและทิศเหนือจรดพรมแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดพะเยา ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดแพร่ และจังหวัดอุตรดิตถ์ ประชากรในจังหวัดน่านมีประมาณ 364,000 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพื้นเมืองเหนือ และมีชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่บ้าง ได้แก่ แม้ว เย้า ขมุ ถิ่น และผีตองเหลือง เป็นต้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ มีที่ราบสำหรับทำกสิกรรมอยู่น้อย คิดเป็นอัตราส่วน 1:4 ของพื้นที่ทั้งหมด ลำน้ำที่สำคัญได้แก่ ลำน้ำน่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำหลักที่ไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา (ทิพย์สุตา, 2541)

ประวัติความเป็นมาของชาวเขาเผ่าลัวะ ถิ่น มาล ไพร

คงต้องยอมรับความจริงว่า ไม่เพียงแต่หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยหรือชาวเขา แม้วงวิชาการของไทยเองก็มีความรู้ความเข้าใจเรื่องชนกลุ่มน้อย ที่พูดภาษามอญ-เขมร อันได้แก่ ชาวลัวะ ถิ่น มาล ไพร ขมุ และมลาปรี น้อยมาก ระยะเวลาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นำยาคีที่ได้มีความพยายามศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้อย่างเป็นระบบมากขึ้น แต่เมื่อเทียบกับสาขาวิชาการอื่นๆ แล้ว ก็ยังจัดว่าอยู่ในระยะเริ่มต้น ที่ค่อยๆ คล่าทางในความมืด และก็ยังไม่มีข้อสรุปออกมาเป็นกิจจะ ลักษณะ อาทิ ข้อมูลทางราชการบางแห่ง ถือว่าลัวะเป็นชาวเขา แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าบางแห่งไม่นับ “ลัวะ” อยู่ในข่ายชาวเขา ปราบฏุกการณ์นี้เป็นภาพสะท้อนของความเข้าใจที่แตกต่างกันซึ่งก็อาจถือได้ว่าเป็นเพราะใช้ “ทฤษฎี” ต่างกันด้วย คำเรียกชาว “ลัวะ” ก็มีต่างๆ กัน วงการประวัติศาสตร์ดูจะเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า “ลัวะ” คือลัวะ แต่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของชนกลุ่มนี้แม้จะเป็นที่เข้าใจตรงกันก็คือกลุ่มชนที่พูดภาษาละว้า ซึ่งอยู่ในดินแดน “สุวรรณภูมิ” มาแต่สมัยโบราณ แต่นำหนักความสนใจของนัก “ล้านนาคดีศึกษา” ก็มักไปลงอยู่ที่ “ขุนวิรังคะ” หัวหน้าชาวลัวะที่ต้องสยบ และพ่ายแพ้ต่อทั้งความงามและความชาญฉลาดของพระนางจามเทวี กษัตริย์แห่งหริภุญไชย ทั้งที่จุดน่าสนใจอื่นๆ มีนอกเหนือจากนี้มาก ในวงการภาษาศาสตร์ ศึกษาภาษาละว้าเดิม ซึ่งแยกย่อยเป็นแขนงต่างๆ ในภาษาตระกูลมอญ-เขมร ก่อนข้างเป็นระบบและลึกซึ้ง กระนั้น เนื่องจากจุดเริ่มต้นของการศึกษามีได้เริ่มจากเมืองไทย โดยนักวิชาการ

ไทย ความเข้าใจเกี่ยวกับชนชาติ “ลัวะ” ก็ยังคงไม่กระจ่าง ซ้ำยังเพิ่มความสับสน เพราะนักภาษาศาสตร์แยกแขนงย่อยของภาษานี้ โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ทำให้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปบ้าง (ทิพย์สุตา, 2541)

นักวิชาการต่างประเทศนั้นมักให้ความเข้าใจว่า ชาวเขา “ถิ่น” เป็นคนละพวกคนละสาขากับ “ลัวะ” ที่อยู่ในสุวรรณภูมิมาแต่เดิม แฟรงค์ เอ็ม.เลอบาร์ และคณะ เห็นว่า “ถิ่น” เข้ามาในประเทศไทยประมาณ พ.ศ.2427-2467 ส่วนวิลเลียม วาย.เคสแซงท์ ระบุว่า ชนกลุ่มนี้ ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นพวก “มาล” ในไทยและลาว ได้อพยพเข้าจังหวัดน่านราว พ.ศ.2419 และจากนั้นก็มีการอพยพข้ามไปมาระหว่างพรมแดนไทย-ลาว อาจจะเป็นเพราะเชื่อตามแนวสันนิษฐานนี้ เอกสารทุกชั้นของกองสงครามระหัดชาวเขา กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีศูนย์วิจัยชาวเขาโดยตรงส่วนระบุดตรงกันว่า “ถิ่น” เป็นชาวเขาอพยพที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยไม่ถึงร้อยปี อาทิ :

“ชาวเขาเผ่าถิ่น ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยไม่ถึงหนึ่งร้อยปี โดยอาศัยอยู่ตามต้นน้ำของสาขาของแม่น้ำน่าน เช่น น้ำว้า น้ำปัว น้ำมาง น้ำข่วง น้ำและ เป็นต้น ต้นน้ำเหล่านี้อยู่ในเขตอำเภอทุ่งช้าง เชียงกลาง และอำเภอปัว จังหวัดน่าน โดยเฉพาะตามพรมแดนของประเทศไทย-ลาว มีประมาณ 20,000 คน ถิ่นในประเทศไทยแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ 3 กลุ่ม คือ ถิ่นไพร ถิ่นมาคส์ และ ถิ่นอะฐูล เป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่หมู่บ้านจวน อำเภอปัว จังหวัดน่าน เป็นกลุ่มที่ไม่มีประเพณีประจำเผ่าเหมือน 2 เผ่าแรก เลิกนับถือผี และหันมานับถือศาสนาพุทธแทน ในการเรียกชื่อถิ่น คนไทยที่อยู่ใกล้บ้านถิ่นนิยมเรียกถิ่นว่าลัวะ ซึ่งทำให้ถิ่นบางหมู่บ้านเรียกตัวเองว่าลัวะ และในหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจะเรียกตัวเองว่า ชาวคอย ถิ่นส่วนมากนับถือผี”

แต่ในส่วนราชการของกองทัพภาคที่ 3 ซึ่งในระยะปัจจุบัน (2529) กำลังควบคุมพื้นที่ “ชค.32” อันเป็นที่อยู่ของ “ถิ่น” โดยตรงนั้น จะเรียก “จมู” ว่า “ถิ่น” เรียก “ถิ่น” ว่า “ลัวะ” และยังเหมารวมเรียก “ผู้ยวน” บนภูคอยว่า “ลัวะ” ด้วย

จากการวิจัยสนามของผู้เขียน (ชลธิรา, 2530) ซึ่งได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามจากหมู่บ้านต่างๆ บนภูคอยจังหวัดน่าน บริเวณชายแดนไทย-ลาว ในเขตอำเภอปัว ติดต่อกับอำเภอทุ่งช้าง วิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งด้านภาษา นิทานพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะวัฒนธรรมแล้ว ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ความเข้าใจว่าชาวเขาเผ่าถิ่นอพยพเข้ามาถึงเมืองไทยไม่ถึงหนึ่งร้อยปีไม่น่าจะถูกต้องกล่าวคือ “ชาวเขา” เหล่านี้เรียกตนเองว่า “ลัวะ” มาแต่ไหนแต่ไร ไม่เคยเรียกชื่อตัวเองเป็นอย่างอื่น แต่ชาวพื้นราบต่างหากที่เรียกพวกเขาว่า “ถิ่น” ซึ่งเขารู้สึกว่าเป็นคำที่มีนัยดูถูกเหยียดหยามพวกเขา “ชาวเขา” กลุ่มนี้ล้วนพูด “ภาษาถิ่น” อันเป็นภาษาที่ทางราชการเรียก แต่พวกเขาถือว่าเขาพูดภาษาลัวะ โดยนัยนี้ แท้จริง “ถิ่น” กับ “ลัวะ” สำหรับจังหวัดน่านแล้ว คือเผ่าเดียวกับ “ลัวะ” เป็นชื่อเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ที่เรียกกันมาแต่ดั้งเดิม ส่วน “ถิ่น”

เป็นชื่อเรียกที่ไทยใช้เรียกลาว ซึ่งมียุทธศาสตร์ว่า เป็นคนท้องถิ่นเดิมเช่นเดียวกับที่ทางการลาวเดิมเรียกลาวในประเทศลาวว่าถิ่น แต่ปัจจุบันเรียกลาวเทิง (ลาวปัจจุบัน เรียกประชากรของตนเป็น 3 กลุ่ม คือ ลาวสูง หมายถึงชาวเขาเผ่าๆ เช่น ม้ง ลาวเทิง หมายถึงชนกลุ่มที่ชอบอยู่บริเวณตีนดอย ได้แก่ ลาวกับขมุ และลาวลุ่ม คือ ไทย-ลาว ที่ทำนาอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำ)

ในการวิจัยสนาม ยังพบว่า ชาวลาวในพื้นที่วิจัยสนามทั้ง 6 หมู่บ้าน คือ

- 1) บ้านโป่งตม (พิกัด คิวบี. 191571) ตำบลปอน อำเภอทุ่งช้าง (ประชากร 355 คน)
- 2) บ้านกัวจันทร์ (พิกัด คิวบี.325595) ตำบลปอน อำเภอทุ่งช้าง (ประชากร 324 คน)
- 3) บ้านห้วยกานต์ (พิกัด คิวบี.263566) ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว (ประชากร 295 คน)
- 4) บ้านน้ำรีพัฒนา (พิกัด คิวบี.349529) ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว (ประชากร 370 คน)
- 5) บ้านน้ำช้าง (พิกัด คิวบี.328628) ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว (ประชากร 390 คน)
- 6) บ้านสบบางพัฒนา (พิกัด คิวบี.334017) ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอปัว (ประชากร 311 คน)

รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,045 คน มีจิตสำนึกแฝงฝังว่า “ลาวเป็นพี่ ขวนเป็นน้อง” (ทุกคนล้วนเชื่อ จดจำ สั่งสม และสืบทอดกันต่อๆ มาด้วยคำพังเพยภาษาลาวว่า “ลาวเป็นใหญ่ ขวนเป็นควน” /ใหญ่/ หรือที่บางหมู่บ้านออกเสียงเป็น /ขาบ/ แปลว่าพี่ ส่วน /ควน/ แปลว่าน้อง ความเชื่อนี้ รับกันกับความเข้าใจที่ได้จากตำนานล้านนาหลายฉบับตรงกันว่า ลาวอยู่ในดินแดนล้านนาก่อนที่ขวน (ไตโยน หรือคนเมือง) จะเข้ามาตั้งรกรากในที่ทำกินใหม่ มีข้อน่าสังเกตว่าบนภูคอกยเทือกเดียวกันนี้ มีประชากร “ชาวเขา” ที่เรียกตัวเองว่า “ผู้ขวน” ตั้งหมู่บ้านอยู่เป็นหย่อมๆ ใกล้เคียงกับหมู่บ้านลาว การประกอบพิธีกรรมเช่น ไหว้ผีของผู้ขวนเหล่านี้ก็ยืนยันความเชื่อที่ตรงกัน คือ ก่อนลงมือทำอะไรทำนา ถ้าทางหมู่บ้านลาวเช่น ไหว้ผีป่าผีไร่แล้ว ขวนก็ไม่ต้องไหว้เพราะถือว่าลาวเป็นผู้เป็นพี่ (ใหญ่) ซึ่งเป็นเจ้าถิ่นเดิม ได้เช่น ไหว้ไปเรียบร้อยแล้ว

ความเชื่อ ที่ฝังแน่นสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนนี้ ย่อมจะต้องมีที่มาทางประวัติศาสตร์ที่น่าจะสืบค้นได้ และขวนน่าจะมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกับปัญหาการผลิต รวมทั้งปัจจัยการผลิตมาแต่โบราณด้วย ตำนานประวัติศาสตร์ล้านนากือบทุกฉบับ (โดยเหตุที่ ไตโยน หรือ คนเมือง เป็นผู้บันทึก) ล้วนมีข้อความพาดพิงถึง “ชาวป่า” หรือที่เรียกทับศัพท์บาลีสันสกฤต

ว่า “มิลักขุ-มิลักกย” ผู้เป็นเจ้าของถิ่นที่อยู่เดิมก่อนที่ไทยชนหรือชาวโยนกจะมาครอบครองที่ทำกินบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าเจ้าภูบคำ ปู่เจ้าลาวจก หรือลาวจิงกรานั้น ตำนานระบุว่า เป็นหัวหน้าชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิม พิจารณาจากชื่อ “ลาว” ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ “ลวัญทริ” ก่อนหน้าที่สิงหนวัตินครจากนครไทยเศษจะอพยพลงมาจากแคว้นโยนก มาสร้าง “โยนกนาคพันธุ์สิงหนวัตินคร” บริเวณลุ่มแม่น้ำกานั้น แสดงว่าอาณาบริเวณแถบนี้เดิมเป็นภูมิลำเนาของเจ้าของถิ่นเดิม คือ พวกลัวะหรือลวะว้า นั่นเอง

โดยนัยความเป็นมานี้ จึงใคร่สันนิษฐานไว้ในขั้นต้นว่า /ลัวะ/ หรือ /ลวะว้า/ ซึ่งบางแห่งออกเสียงเพี้ยนเป็น /ลเวือะ/ ได้นั้น เป็นชื่อชนชาติเก่าแก่ที่เคยมีภูมิลำเนาอยู่บริเวณตอนเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนถิ่นกำเนิดดั้งเดิมแต่แรกเริ่มของชนเผ่านี้อยู่ที่ไหนนั้น จะยังไม่เสนอในภาคต้นนี้ ชนกลุ่มน้อยที่ทางราชการเรียกว่า “ถิ่น” และนักภาษาศาสตร์ชาวต่างประเทศบางคนเรียกว่า “มัล” หรือ “ไพร์” ก็น่าจะเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกับลัวะ หรือลวะว้าในประวัติศาสตร์ล้านนา

และโดยเหตุนี้ ข้อเสนอฐานของชลธิรา ซึ่งจะได้พิสูจน์ด้วยข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นประกอบการค้นคว้าอื่นๆ ซึ่งจะนำเสนอต่อไปเป็นลำดับขั้นก็คือ “ถิ่น” หรือที่แท้ก็คือ “ลัวะเมืองน่าน” นั้น ก็ย่อมจะมีร่องรอยบางประการจากสภาพปัจจุบัน ซึ่งอาจสืบสาวไปไกลถึงอดีตที่ผ่านมานับร้อยนับพันปี ในดินแดนที่ตั้งปัจจุบัน คืออาณาบริเวณเมืองน่านและพื้นที่ใกล้เคียงได้ (ชลธิรา, 2530)

การตั้งถิ่นฐานของชาวลัวะ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มิวฮาวุโสประจำหมู่บ้านลัวะ บนภูคอกยจังหวัดน่าน 6 หมู่บ้าน ปรากฏความตรงกันว่า พวกเขาไม่ได้มาจากไหน ทุกคนยืนยันเป็นเสียงเดียวว่า ไม่ได้ข้ามมาจาก จีน พม่า หรือลาว แม้ว่าจะมีบางรายระบุว่าตนมีญาติพี่น้องตั้งภูมิลำเนาอยู่บริเวณชายแดนฝั่งลาว แต่ญาติพี่น้องเหล่านั้นก็ข้ามจากฝั่งไทยไปอยู่ลาว “เมื่อหลายสิบปีก่อน” และทุกคนแน่ใจว่าพ่อแม่ปู่ย่าตาทวดของตนไม่ได้อพยพมาจากทั้งจีนและพม่า พวกเขา “อยู่เมืองไทยมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว” เป็นคำให้สัมภาษณ์ที่ตรงกันไม่ผิดเพี้ยน

ต่อคำถามที่ว่า “อยู่บนภู หรือมาจากที่ราบ ?”

ผู้เขียนได้คำตอบที่แตกต่างกัน พอจะประมวลแยกแยะได้ตามกลุ่มอายุ ดังนี้

กลุ่มอายุ 10-20 ปี : เกิดบนภู ไม่เคยเห็นหรือลงไปที่ราบเลย (หมายถึงตัวเมืองจังหวัดน่าน)

- กลุ่มอายุ 20-40 ปี : อยู่บนภูเทือกนี้มาตั้งแต่เกิด แต่ย้ายบ้านมาสองสามครั้ง (เป็นการย้ายบนภู ส่วนใหญ่ย้ายทั้งหมู่บ้าน ไประยะใกล้ๆ ในบริเวณเทือกเขาเดียวกัน)
- กลุ่มอายุ 40-60 ปี : ย้ายบ้านมาหลายครั้งแล้ว ไปๆ มาๆ บนภูเทือกนี้ บางคนเคยไปรับจ้างทำงานที่ราบ (ในตัวเมือง) เช่นรับจ้างเก็บส้ม หรือทำงานในโรงสี
- กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป : เกิดบนภูนี้ พ่อแม่ปู่ย่าตาทวดเท่าที่สืบสาวจากความไปได้ถึง ก็ล้วนแต่เกิดและตายบนภูนี้

สรุปได้ว่า หมู่บ้านลัวะบนภูคอยจังหวัดน่านปัจจุบัน อันได้แก่ บ้านโป่งตม กิ่งจันทร์ ห้วยกานต์ น้ำลี น้ำช้าง สบมาง ซึ่งประชากรเป็นลัวะล้วนๆ ในเขตอำเภอปัวและอำเภอทุ่งช้าง มีมานานแล้วหลายชั่วอายุคน ก่อนข้างแน่ชัดว่ามีได้โยกย้ายมาจากดินแดนประเทศอื่น อายุของหมู่บ้านบนภูเทือกนี้ (เทือกเขาหลวงพระบาง) แม้จะมีการโยกย้ายบ้างแต่ก็ไม่เคยลงจากภู เท่าที่สืบสาวได้ประมาณว่าไม่ต่ำกว่า 200 ปี และยืนยันถึงบรรพบุรุษราว 3-4 ชั่วคนว่าได้ถือกำเนิดบนภูเทือกนี้ (ชลธิรา, 2530)

ลักษณะท่าทางและนิสัยของชาวเขาเผ่าลัวะ

เมื่อเราเข้าไปในหมู่บ้านลัวะบางบ้านเราอาจจะเห็นได้ว่าคนลัวะจะเฉยเมยกับคนแปลกหน้า และไม่คอยให้ความสนใจกับคนแปลกหน้า ในหมู่บ้านลัวะบางหมู่บ้านจะไม่คอยให้การต้อนรับคนแปลกหน้าเท่าใดนัก เพราะมีความเชื่อว่าคนแปลกหน้าจะเป็นผู้นำความชั่วร้ายหรือสิ่งอัปมงคลมาให้ตน ซึ่งความรู้สึกนึกคิดนี้อาจจะเกิดจากประสบการณ์ที่ได้เคยประสบมาในอดีต เพราะในสมัยก่อน ได้เคยมีพวกพ่อค้าหรือกองคาราวานเข้าไปแลกเปลี่ยนซื้อขายกับชาวเขาเผ่าลัวะ ซึ่งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร พร้อมทั้งได้นำยารักษาโรคสมัยใหม่ไปรักษาแก่ชาวเขาตามหมู่บ้าน การเข้าไปนี้ ซึ่งก็มีทั้งคนดีที่เข้าไปค้าขายกันอย่างดี แต่บางคนก็เข้าไปหลอกลวงชาวเขาต่างๆ นานา ซึ่งการกระทำของคนพื้นราบในลักษณะเช่นนี้จึงเป็นประสบการณ์ที่ทำให้ชาวเขาเผ่าลัวะบางหมู่บ้านมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนพื้นราบ (อ้างแล้ว, 2530)

ชาวเขาเผ่าลัวะ มักจะถูกดูถูกดูแคลนจากคนพื้นราบโดยทั่วไป และมักจะเอารัดเอาเปรียบคนลัวะอยู่เสมอ ถ้าดูจากภายนอกอย่างผิวเผิน จะคิดว่าชาวลัวะเป็นคนที่ดูร้ายหรือป่าเถื่อน เพราะจากลักษณะรูปร่างที่ดำเตี้ย ผิวคล้ำดูบึกบึน และท่าทางที่เวิ้งว้างไม่ค่อยพูดจากับใคร แต่ถ้าได้เข้าไปคลุกคลีกับคนลัวะแล้วจะมีความรู้สึกที่ตรงกันข้าม คนลัวะจะมีนิสัยที่ขี้กลัว อคตทสุภาพ อ่อนน้อม ท่าทางเศร้าๆ เซื่องซึม ดูไม่ค่อยกระปรี้กระเปร่า ในบางหมู่บ้านจะพบว่า คนลัวะ

ในหมู่บ้านนั้นมีลักษณะเหมือนคนอมโรค เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวเขาเหล่านั้นเป็นโรคระบาดที่เรื้อรัง เช่น โรคมาลาเรีย โรคขาดอาหาร และวัณโรค โรคเหล่านี้ได้คร่าชีวิตชาวเลวามากต่อมาก (Dessaint 1973 : 11) อังโคย (ชลธิรา, 2530) คนที่ไม่ถึงตายก็จะเป็นโรคเหล่านี้เรื้อรัง ทำให้ท่าทางลักษณะของคนเลวไม่ค่อยชวนตาชวนใจแก่ผู้ที่พบเห็นเท่าใดนัก ชาวเลวมักจะอาศัยอยู่ในถ้ำที่ห่างไกล และอยู่ในพื้นที่สูง การคมนาคมติดต่อกับสังคมภายนอกกระทำได้ลำบาก การเข้าไปปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือของทางราชการกระทำได้ยาก เพราะพื้นที่ที่คนเลวอาศัยอยู่ เป็นเขตปฏิบัติการของฝ่ายผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของชาวเลว ยังคงลำบากยากแค้นเหมือนเดิม ยกเว้นพวกที่หลบภัยผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มาอยู่พื้นราบ ที่ได้รับความสนใจเอาใจใส่จากทางหน่วยราชการมากขึ้น ทำให้สภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น และลักษณะนิสัยได้เปลี่ยนไปบ้าง โดยเฉพาะกับคนแปลกหน้า

โครงสร้างทางประชากร

ชาวเลวที่ตั้งหมู่บ้านอยู่หนาแน่นในเขต 3 อำเภอ คือ ท่งช้าง เขียงกลาง และปัว โดยเฉพาะในเขตอำเภอปัวเพียงอำเภอเดียว มีประชากรชาวเลวและถิ่นอยู่ถึง 15,784 คน ซึ่งคิดเป็น 65.02% ของประชากรชาวเลวและถิ่นทั้งหมด รองลงมาได้แก่อำเภอเขียงกลาง และท่งช้าง ซึ่งจากการสำรวจของสถาบันวิจัยชาวเขาในปี พ.ศ.2527 ประชากรชาวเลวและถิ่นทั้งหมดมีรวมทั้งสิ้น 24,276 คน ใน 63 หมู่บ้าน 3,923 หลังคาเรือน จะเห็นได้ว่า เมื่อเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่นแล้วมีจำนวนมากเป็นลำดับที่ 5 ของชาวเขาทั่วประเทศ สำหรับในประเทศลาวนั้น ตัวเลขที่เป็นปัจจุบันยังไม่มี แต่ได้ประมาณเอาไว้ว่า มี 5,000-6,000 คน แต่หลังจากปี พ.ศ. 2517-2518 ได้มีชาวเลวและถิ่นจากประเทศลาว ได้อพยพหนีภัยคอมมิวนิสต์เข้ามาในประเทศไทยหลายพันคน โดยเข้าอยู่ในศูนย์ชาวเขาอพยพที่บ้านน้ำขาว อำเภอปัว และศูนย์ฯสบตวง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน แต่จำนวนนั้นไม่เป็นที่ทราบแน่นอน

และในปี พ.ศ.2526-2527 ได้มีชาวเลวและถิ่นได้เข้ามาขอตัวต่อทางราชการ โดยแต่ก่อนชาวเขาเหล่านี้ได้เป็นมวลชน ภายใต้ความคุ้มครองของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีจำนวนประมาณ 3-4 พันคน ซึ่งชาวเขาเหล่านี้ยังไม่ได้รวมอยู่ในจำนวนตัวเลขที่ได้สำรวจไว้ ดังนั้นจำนวนชาวเลวและถิ่นที่แน่นอนในประเทศไทยอาจจะมีประมาณ 30,000 คน และมีที่ยังไม่ได้มอบตัวอีกส่วนหนึ่ง ที่ปฏิบัติการกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ อยู่ในเขตรอยต่อ 3 อำเภอ ต่อไปภายหน้าถ้าความสงบและความปลอดภัยในเขต 3 อำเภอดังกล่าวมีมากขึ้น ตัวเลขชาวเขาเผ่าเลวคงจะทำได้แน่นอนขึ้นกว่าปัจจุบัน

ลักษณะครอบครัวของชาวเขาเผ่าลัวะ เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ที่มีสามี ภรรยาและลูก (Felbeck 1971 : 5-1) อ้างโดย (ชลธีรรา, 2530) และนิยมมีผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) ในบางหมู่บ้านอาจจะมีบิดามารดาของทางฝ่ายหญิงมารวมอยู่ด้วย ถ้าหากบิดามารดาของทางฝ่ายหญิงมีอายุมากและไม่สามารถทำการเกษตรเลี้ยงตัวได้ คั้งนั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละครัวเรือนของลัวะและถิ่นจะมีสมาชิกในครอบครัวไม่กี่คน และเป็นครอบครัวเล็กๆ เท่านั้น

เศรษฐกิจของชาวเขาเผ่าลัวะ

ชาวเขาเผ่าลัวะ เหมือนกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ โดยทั่วไปอาชีพหลักขึ้นอยู่กับกิจกรรม คือ การทำไร่ อาชีพรองคือ การหาของป่าและล่าสัตว์

ในด้านการเกษตรนั้น คนลัวะจะทุ่มเทแรงงานเกือบจะทั้งหมดกับการทำไร่ข้าว เพราะสิ่งที่คนลัวะคำนึงมากที่สุดคือ การมีข้าวพอเพียงกับการบริโภคตลอดปี ถ้าปีใดข้าวไม่พอบริโภคในปีนั้นจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนลัวะเป็นอย่างมาก ปัจจัยที่ทำให้คนลัวะต้องให้ความสำคัญกับไร่ข้าว คือ

1. ปัจจัยด้านแรงงาน
2. ปัจจัยด้านพื้นที่

1. ปัจจัยด้านแรงงาน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ครอบครัวลัวะจะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก และเป็นครอบครัวเดี่ยว สมาชิกในแต่ละหลังคาเรือนเฉลี่ย 6 คน/หลังคาเรือน (Young 1961 : 82)อ้างโดย (สารณีชัย, 2525) คั้งนั้น แรงงานทางการเกษตรจึงมีน้อย โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีบุตรอยู่ในวัยเรียนภาคบังคับ เด็กจะต้องเข้าเรียนหนังสือ ซึ่งปัจจุบันในหมู่บ้านลัวะจะมีโรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาเข้าไปตั้งอยู่ คนลัวะไม่ค่อยขัดข้องกับการส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือ เพราะสิ่งใดที่เป็นกฎหมาย หรือข้อบังคับของทางราชการแล้ว คนลัวะจะปฏิบัติตามเสมอ คั้งนั้นเมื่อบุตรหลานมีอายุเข้าถึงเกณฑ์ก็จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนตามกำหนดแรงงาน ในการทำไร่จึงต้องตกอยู่กับบิดามารดาเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่าคนลัวะจะต้องรับภาระหนักมากในการทำมาหากิน ระยะเวลาส่วนใหญ่ของคนลัวะจึงต้องอยู่กับการทำไร่ เพื่อให้ครอบครัวมีข้าวพอบริโภคตลอดปี แรงงานที่จะนำไปใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆจึงไม่ค่อยจะมีการทำไร่พืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ข้าวโพด ฝ้าย จึงมีน้อย

2. ปัจจัยด้านพื้นที่

ในปัจจุบัน พื้นที่ทำการเกษตรหรือทำไร่ของคนลัวะมีน้อยลง โดยเฉพาะการโยกย้ายอพยพหนีภัยคอมมิวนิสต์ในปี 2512-2513 ทำให้คนลัวะหลายหมู่บ้านต้องลงมาอยู่ในพื้นที่ราบ

ทำให้พื้นที่ทำไร่มีจำกัดลง ระบบการทำกรเกษตรแบบหมุนเวียน อันเป็นระบบประจำเผ่าไม่สามารถเป็นไปตามปกติ คือตามปกติคนลัวะจะทิ้งพื้นที่ไว้ให้พักตัวถึง 10 ปี จึงจะกลับมาใช้พื้นที่นั้นทำการเพาะปลูกอีกครั้ง ทำให้พื้นที่มีปุ๋ยอย่างเพียงพอและผลผลิตสูง แต่ในปัจจุบันพื้นที่ในการหมุนเวียนมีน้อยลง ระยะเวลาการให้ที่ดินพักตัวจึงสั้น บางครั้งทิ้งไว้เพียง 3-5 ปี ก็ต้องหมุนกลับมาใช้ ทำให้ปุ๋ยในดินมีไม่เพียงพอ ผลผลิตที่ได้ต่ำ ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้าวปริมาณที่พอเพียงกับการบริโภคเท่าเดิม คนลัวะจึงต้องเพิ่มพื้นที่ดินในการเพาะปลูกมากขึ้นทำให้การใช้แรงงานในการเพาะปลูกและดูแลรักษามากขึ้นตามไปด้วย ผลของปัจจัยด้านพื้นที่ที่ขาดแคลนนี้ยังทำให้ผลของปัจจัยด้านแรงงานที่ขาดแคลนอยู่แล้วต้องขาดแคลนมากขึ้น คนลัวะจึงต้องใช้เวลาและความขยันมากขึ้น เพื่อให้ตนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

แต่อย่างไรก็ตาม คนลัวะมีวิธีการแก้ไขการขาดแคลนแรงงาน โดยการใช้วิธีลงแขกกันในกลุ่มญาติพี่น้อง หรือในกลุ่มย่อยๆ ของตนเอง การลงแขกจะกระทำ 4 ครั้งด้วยกัน คือ

1. ระยะเวลาไร่
2. ระยะเวลาปลูก
3. ระยะเวลาเกี่ยว
4. ระยะเวลาขนข้าวกลับมาหมู่บ้าน

ซึ่งใน 4 ระยะนี้ เป็นระยะที่สำคัญ คือระยะเวลาไร่ต้องการที่จะให้เสร็จทันเวลากับการที่จะทิ้งให้ดินไม้แห้งทันกับการเผา ระยะเวลาปลูก เพื่อให้เสร็จทันกับฝนที่จะตกลงมาและต้นข้าวเจริญงอกงามดี ระยะเวลาเกี่ยว เพื่อให้เสร็จทันกับการนวดข้าว และระยะสุดท้ายสามารถขนข้าวกลับมาขังหมู่บ้านได้ทันเวลากับการทำพิธีกินดอกแดง อันเป็นพิธีที่สำคัญของหมู่บ้าน ใน 4 ระยะนี้ เป็นระยะที่อาจจะทำให้ผลผลิตเสียหาย การทำตามลำพังในแต่ละหลังคาเรือนอาจจะไม่เสร็จตามเวลา การที่ผลผลิตเสียหายนั้น หมายถึงความทุกข์จะเกิดขึ้น และความทุกข์นี้จะส่งผลเดือดร้อนไปถึงญาติพี่น้องที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ เช่น ต้องให้ขี้มข้าวบริโภค แต่ดังที่กล่าวมาแล้วในแต่ละหลังคาเรือนของลัวะจะมีที่พอเพียงกับการบริโภคของแต่ละครอบครัว ดังนั้น ถ้ามีครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งขาดข้าวบริโภคก็จะส่งผลกระทบไปเกือบทั้งหมู่บ้าน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พืชไร่ของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นก็คือข้าว แต่อย่างไรก็ตาม ลัวะในบางหมู่บ้านมีการปลูกพืชไร่ที่เป็นพืชรองอีก เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง และบางหมู่บ้านมีการปลูกฝิ่นเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน และเป็นพืชเศรษฐกิจ (Dessaint 1973 : 16) อ้างโดย (สารณีย์, 2525) แต่สำหรับผู้ศึกษาเองยังไม่เคยพบหมู่บ้านที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ เพราะในหมู่บ้าน บ้านบ่อเกลือเหนือ บ่อเกลือใต้ และอีกหลายๆ หมู่บ้าน ไม่สามารถเข้าไปได้ถึง เพราะเป็นเขตปฏิบัติการของผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์ เพราะความสูงของบริเวณนั้นสามารถที่จะปลูกฝิ่นได้

พืชที่ชาวเขาเผ่าละโว้นิยมปลูกอีกอย่างหนึ่งคือ พืชผักสวนครัว การปลูกเพื่อไว้บริโภคภายในหมู่บ้าน ไม่ได้ปลูกออกจำหน่ายภายนอก และบางครั้งก็แบ่งปันกันภายในหมู่บ้าน หรือเครือญาติ

ในหมู่บ้านละโว้หลายหมู่บ้าน มีพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้เป็นอย่างดีอีกอย่างหนึ่งคือเมี่ยง (ชาป่า) คนละโว้มีความชำนาญในเรื่องการทำเมี่ยงมาก และเป็นที่ยอมรับในจังหวัดน่าน หมู่บ้านที่เคยพบคือ บ้านสะกาด อำเภอปัว รายได้จากเมี่ยงนี้ทำให้หมู่บ้านมีสภาพเศรษฐกิจดีกว่าชาวเขาเผ่าละโว้ในบ้านอื่นๆ

จากที่กล่าวมา ใ้ว่าคนละโว้จะไม่สนใจกับพืชเศรษฐกิจที่จะทำรายได้ให้แก่ตน แต่ขึ้นอยู่กับว่า พืชเศรษฐกิจที่ชาวเขาเผ่าละโว้จะปลูกนั้นเหมาะสมกับปัจจัยที่มีอยู่หรือไม่ คือปัจจัยด้านแรงงานและปัจจัยด้านพื้นที่ จากประสบการณ์ที่ได้รับมาจากการทำงานจะเห็นได้ว่าถ้าเรานำพืชที่ตรงกับปัจจัย 2 สิ่งนี้เข้าไปส่งเสริมจะได้รับการยอมรับจากคนละโว้มาก พืชเศรษฐกิจที่ภูเบศร์วิโรทัย เคยนำเข้าไปส่งเสริม ณ หมู่บ้านน้ำสออด ตำบลและอำเภอทุ่งช้าง คือถั่วเหลือง (พันธุ์ สจ.5) ซึ่งได้รับความสนใจจากละโว้ในหมู่บ้านมากจนในปี 2528 มีการปลูกเกือบทุกหลังคาเรือน เพราะได้ผลผลิตดีและตรงกับปัจจัยสำคัญที่มีอยู่คือ ใ้แรงงานน้อย พื้นที่น้อยแต่ได้ราคาดี

นอกจากรายได้จากพืชไร่บ้างเล็กน้อยแล้ว รายได้อีกส่วนหนึ่งได้จากการเก็บของป่าขาย เช่น ต้นกึ่ง (ดอกหญ้า) หัวข้าวเย็นเหนือข้าวเย็นได้ ลูกชิด หรือมะต้าว และมีการล่าสัตว์บ้างเล็กๆ น้อยๆ แต่การล่าสัตว์ส่วนใหญ่จะเก็บไว้บริโภคภายในบ้านมากกว่าการนำมาขาย นอกจากเขาและหนัง แต่ปัจจุบันสัตว์ป่าหายากเข้าไปทุกที รวมทั้งของป่าดังที่กล่าวมา เช่น มะต้าว ก็ลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ด้วยเหตุนี้คนละโว้จึงเริ่มหันกลับมาสนใจพืชเศรษฐกิจบ้างพอสมควร ดังนั้นการพัฒนาชาวเขาเผ่าละโว้คงจะทำได้ไม่ยาก ถ้าศึกษาในแต่ละพื้นที่ให้คิดว่าควรจะส่งเสริมอะไรให้เหมาะกับปัจจัยที่มีอยู่ เพียงแต่อย่ามองชาวเขาเผ่าละโว้ในทางลบก่อนเท่านั้น คือมองว่าคนละโว้ขี้เกียจ ไม่ยอมรับการพัฒนา และขณะนี้เป็น โอกาสดีที่เราจะดึงมวลชนจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ได้อย่างดีโดยเฉพาะพื้นที่ที่ชาวเขาเผ่าละโว้อาศัยอยู่เป็นพื้นที่อยู่ในเขตปฏิบัติการที่หนักและรุนแรง เพียงแต่ขอให้กระทำกันอย่างจริงจัง

นอกจากการเก็บของป่าขายแล้ว บางหมู่บ้านมีอาชีพในการทำเกลือบ่อขาย เช่น ชาวบ้านบ่อหยวก, บ่อเวณ, ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอปัว จังหวัดน่าน บ่อเกลือที่ชาวเขาเผ่าละโว้ทำขายมีอยู่ด้วยกัน 3 บ่อ คือบ่อหยวก บ่อน่าน และบ่อเวณ ตำบลบ่อเกลือเหนือ ในแต่ละบ่อจะมีชาวบ้านหลายครอบครัวไปทำกัน และในแต่ละปีมีการทำเกลือเพียงเดือนกว่าๆ ตกประมาณเดือน มีนาคม-เมษายน เดือนที่มีอากาศร้อนฝนไม่ตกและเป็นระยะว่างจากการทำไร่ ในการต้มเกลือแต่ละครั้งชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านจะออกไปต้มเกลือที่บ่อ โดยไปปลูกกระท่อมเล็กๆ อยู่กินหลับนอน

ใกล้ๆ บ่อเกลือนั้น และเมื่อถึงกำหนดกลับ ทุกครอบครัวก็กลับพร้อมกัน และหลังจากนั้นห้ามไม่ให้ใครไปตักน้ำอีกจนกว่าจะถึงฤดูต้มเกลือในปีต่อไป (สารนิษฐ์, 2525 : 22)

การจัดการทรัพยากรของลัวะ

1 การจัดการที่ดิน :

(สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538) การเพาะปลูกของลัวะ เป็นระบบการทำไร่หมุนเวียน โดยมีรูปแบบที่มีการตัด ฟัน โคน เผาต้นไม้ในป่าทุติยภูมิ (Secondary Forest) ทำการเพาะปลูกในพื้นที่แล้วจะทิ้งไว้ให้สภาพป่าฟื้นคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยใช้เวลาดั้งแต่ประมาณ 7-10 ปี ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ (สภาพของดิน น้ำ ป่า) และสังคม (ความหนาแน่นของประชากร และปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร)

ระบบการเพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียน ที่มีการกลับมาใช้พื้นที่เดิมอีกนี้ นับเป็นวิถีการฟื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นอันสำคัญอย่างยิ่ง ที่มีส่วนทำให้คนลัวะและกะเหรี่ยงดั้งเดิมเป็นหลักแหล่งอย่างถาวร ไม่จำเป็นต้องเคลื่อนย้ายทุกระยะ เหมือนกับชาวเขาอีกกลุ่มหนึ่งคือ แม้ว เข่า ลีซอ อีโก้ มูเซอ เป็นต้น การเพาะปลูกแบบนี้เป็นระบบที่มีศักยภาพสูงในการปรับใช้ทรัพยากรที่แวดล้อมอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ลัวะ เป็นกลุ่มคนที่นับได้ว่า (อ้างแล้ว, 2538) มีการตั้งถิ่นฐานบนภูเขามานานกว่ากลุ่มอื่นๆ ในประเทศไทย สามารถเข้าถึงหรือถือครองพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ได้ก่อนกลุ่มอื่น ประกอบกับมีระบบไร่หมุนเวียนและนาดี หรือปัจจัยทางเทคนิคที่เหมาะสม ทำให้ทรัพยากรที่ดินถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลผลิตเพียงพอที่จะเลี้ยงดูประชากรของชุมชนได้ จะเห็นว่าการจัดการที่ดินที่ช่วยให้ชุมชนลัวะทำกินอยู่บนภูเขาได้อย่างยั่งยืนคือการจัดการที่ดินตามจารีตประเพณีนั่นเอง ซึ่งระบบการถือครองที่ดินตามจารีตประเพณีของลัวะมีหลักการ 2 อย่าง สอดคล้องกับหลักการตามระบบกรรมสิทธิ์ที่เกิดขึ้นทีหลัง พอจะแยกแยะได้ดังนี้

1.1 การจัดการที่ดิน ตามหลักการสิทธิชุมชน หลักการนี้ใช้กับไร่หมุนเวียน (ซึ่งบางหมู่บ้านมีไม่น้อยกว่า 10 แปลง) เป็นทรัพย์สินส่วนรวม คราวเรือนมีสิทธิใช้ที่ดินในการถือครองได้ตลอดไป นานตราบเท่าที่ผู้ถือครองยังอาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ และสืบทอดสิทธิการใช้ถึงลูกหลานได้ แต่ห้ามการซื้อขายไร่หมุนเวียนหรือการจ้างนงโดยเด็ดขาด โดยมีข้อสังเกตคือ พื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชน แต่ละปีจะมีการปลูกข้าวไว้ในพื้นที่ใหญ่มาก

ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนแต่ละแปลง จะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลงย่อยๆ ให้กับกลุ่มเครือญาติถือครองอย่างชัดเจน แต่เมื่อถึงคราวที่จะใช้ทำประโยชน์ในแต่ละฤดูกาล ชุมชนจะเป็นหน่วยในการจัดการหรือจัดสรรให้แก่เครือญาติต่างๆ หากมีสมาชิกใหม่ย้ายเข้ามาในชุมชนไม่

ว่าโดยการชักชวนหรือเกี่ยวข้องอยู่กับกลุ่มเครือญาติใดก็ตาม กลุ่มเครือญาตินั้นๆ ไม่สามารถอนุญาตให้ผู้มาใหม่เข้าทำกินในพื้นที่ส่วนรวมได้ โดยไม่ได้รับการยอมรับหรืออนุญาตจากชุมชนเสียก่อน

1. 2 การจัดการที่ดินตามหลักกรรมสิทธิ์ หลักการนี้ใช้ในการจัดการที่ดินที่เป็น

1.2.1 พื้นที่นาดำ คราวเรือนมีกรรมสิทธิ์บนที่นาอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่เกิดจากการใช้แรงงานของสมาชิกไปปรับพื้นที่ให้เป็นนาดำ ที่นาจะตกทอดถึงบุตรหลานและชายได้โดยไม่จำเป็นต้องให้เป็นที่ยินยอมของชุมชนเสียก่อน

1.2.2 พื้นที่ไร่หมุนเวียน ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ถือครอง ที่สามารถจะซื้อขาย จ่ายโอนกันได้ มีข้อสังเกตคือพื้นที่เพาะปลูกแต่ละปีจะมีขนาดเล็กและกระจัดกระจายซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนที่ตั้งขึ้นมาใหม่ ไม่สามารถจัดการเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบข้อ 1 ได้

1. 3 การจัดการตามหลักการกรรมสิทธิ์เอกชน ใช้ในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กระท่อมปาล์ม กาแฟ และเสาวรส ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบไร่หมุนเวียนไม่น้อยเช่นกัน (ใช้พื้นที่ไร่หมุนเวียนที่ใช้สำหรับการปลูกข้าวไร่ แต่ไม่มีการพักตัว)

1. 4 การจัดการตามหลักการกรรมสิทธิ์ของรัฐ กรมป่าไม้เข้าไปปลูกป่าห้องที่ไร่หมุนเวียน เช่น ที่บ้านคง อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไร่หมุนเวียนลดลงจาก 12 แปลง เหลือเพียง 10 แปลง เพราะรัฐเข้าไปปลูกป่า

พื้นที่ไร่หมุนเวียนนอกจากจะมีบทบาทในการผลิตและการอนุรักษ์ธรรมชาติแล้ว ยังใช้พื้นที่ไร่หมุนเวียน ในการจดจำเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น เหตุการณ์ที่สำคัญของชุมชน การเกิด การแต่งงาน การตาย และ ฯลฯ

2 การจัดการน้ำ :

มีการทำเหมืองฝายเพื่อท่อน้ำเข้าสู่ที่นา หน่วยในการจัดการน้ำใช้น้ำในลำเหมืองเดียวกัน สมาชิกทุกคนมีพันธะที่จะต้องไปซ่อมแซมฝายและขุดเหมืองเข้าที่นาของตนเองทุกๆ ปี เฉพาะสมาชิกหรือกลุ่มเหมืองฝายเดียวกันเท่านั้นที่มีสิทธิใช้น้ำในลำเหมือง

ระบบเครือญาติและการจัดการแรงงาน

(อ้างแล้ว, 2538) สำหรับกลุ่มคนที่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร นอกจากปัจจัยด้านนิเวศวิทยาแล้ว ระบบเครือญาติจะเป็นเงื่อนไขอีกประการหนึ่งในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม ครอบครัวเป็นหน่วยการจัดการทางสังคมที่สำคัญที่สุดรูปแบบแรกของการจัดการทรัพยากรของมนุษย์ โดยเฉพาะกลุ่มที่เคลื่อนย้ายอยู่เสมอ เครือญาติหรือการจัดการแรงงานมีความสำคัญยิ่งกว่าการจัดการที่ดินหรือการปรับปรุงวิชาการในการเพาะปลูกเสียอีก กลุ่มนี้จึงเห็นว่าครอบครัว และเครือญาติเป็นทรัพย์สินหรือมีคุณค่ามากกว่าที่ดินและเทคโนโลยี

การจัดการแรงงานของลัวะ โดยเฉพาะในการปลูกข้าวเพื่อยังชีพ มีรูปแบบการ
ใช้แรงงานอย่างน้อย 2 รูปแบบ คือ

1 แรงงานแลกเปลี่ยน

ใช้กับการปลูกข้าวไร่ ที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่เกินกว่าแรงงานในครัวเรือนจะ
รองรับได้อย่างทันเวลา มีทั้งการแลกเปลี่ยนกันในระหว่างกลุ่มเครือญาติและบุคคลอื่นที่ทำกินใน
บริเวณใกล้เคียง กิจกรรมการเกษตรที่มักมีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกันเสมอ ได้แก่ การตัด
ฟืน โคน ส้มต้นไม้ เพื่อเตรียมพื้นที่การปลูกข้าวไร่ การปรับวัชพืชในไร่ข้าว การเก็บเกี่ยวและการ
นวดข้าว เป็นต้น

จะเห็นว่ากิจกรรมที่มีการใช้แรงงานแลกเปลี่ยนเป็นงานหลัก และต้องทำให้เสร็จ
ในเวลาอันรวดเร็ว มิเช่นนั้นจะเกิดผลเสียแก่การเพาะปลูกและผลผลิตในฤดูกาลนั้นๆ ได้ แรง
งานและเปลี่ยนนี้ผู้มาช่วยงานต้องเตรียมข้าวมากินเอง เจ้าของงานต้องจัดอาหารเครื่องดื่มเลี้ยงแก่
ผู้มาร่วมงาน แต่ก็มีบางครั้งที่ผู้มาร่วมงานเป็นผู้จัดเตรียมอาหารของตนเองมาด้วย (เช่น กิจกรรม
การปราบวัชพืชระหว่างกลุ่มหนุ่มสาวและผู้สูงอายุ)

การแลกเปลี่ยนแรงงาน ชิดถือเอาจำนวนแรงเป็นเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยน ไม่ใช่
ลักษณะของงาน เช่น เมื่อญาติหรือเพื่อนบ้านมาช่วยตัด ฟืน โคน ส้มต้นไม้เพื่อเตรียมพื้นที่ ก็ไม่จำ
เป็นเสมอไปที่จะต้องตอบแทนด้วยงานชนิดเดียวกัน อาจตอบแทนด้วยการปราบวัชพืช การปลูก
ข้าว การนวดข้าว ก็ได้เช่นกัน แต่โดยมารยาทแล้ว การแลกเปลี่ยนแรงงานมักจะแลกเปลี่ยนในกิจ
กรรมเดียวกัน

2 แรงงานในครัวเรือน

ใช้ในการปลูกข้าวนาดำ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของครอบครัว ที่ได้มาจาก
การลงทุนลงแรงบุกเบิกนาขึ้นมา ไม่ใช่เพียงโค่นล้มต้นไม้อเพื่อปลูกข้าวไร่ (ซึ่งถือว่ามีไร่เป็นของ
ชุมชน) การทำนาดำจึงต้องอาศัยวิทยาการและการจัดการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการปลูกข้าวไร่
วิทยาการดังกล่าวก็คือ การปรับระดับพื้นที่นาให้เรียบเสมอกัน การใช้ควายไถนา และการทำ
เหมืองฝาย

พิธีกรรมและความเชื่อ

(สถาบันวิจัยชาวเขา, 2535) ในที่นี้ จะมองพิธีกรรมในแง่ของการแสดงออกเชิง
สัญลักษณ์ ที่ทำหน้าที่ หรือสะท้อนถึงวิถีคิดและภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ปรากฏอยู่อย่างหลากหลาย
มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอเพื่อให้สามารถเผชิญกับความเคลื่อนไหวของบริบททางสังคม
วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของประวัติศาสตร์หรือสภาพแวดล้อม

ความหมายหรือหน้าที่ของพิธีกรรมโดยทั่วไป มักจะมีการระบุตัวอย่างกว้างๆ ดังนี้ คือทำหน้าที่ต่อกับอุดมการณ์ เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมหรือทำหน้าที่กล่อมกล่าวจิตใจ และเป็นต้นแบบของพฤติกรรมของมนุษย์ นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมยังเป็นการแสดงออกถึงการรวมกลุ่มกัน หรือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน เป็นการแสดงออก เพื่อลดความตึงเครียดทางใจ และผลานความขัดแย้งที่เกิดในจิตใจ และชีวิตสังคม ประการสุดท้าย การประกอบพิธีกรรม เป็นการแสดงออกในรูปกลุ่ม โดยใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นสื่อสัญลักษณ์ ซึ่งผู้มีอำนาจไม่อาจห้ามปรามได้ หรือเป็นการใช้วัฒนธรรมหรือความเชื่อเป็นแนวทางในการตอบโต้กับสิ่งแปลกปลอมจากภายนอกที่มีพลังเหนือกว่า

การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนของคน ก็เพื่อให้เกิดการ “อยู่ดี กินดี” ร่วมกัน ดังนั้น ภาคการผลิตหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจจึงไม่ใช่เป้าหมายอย่างสมบูรณ์ในตัวเองของการเป็นชุมชน ภาคการผลิตหรือกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้ของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จะเห็นว่า การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของมนุษย์จึงแยกไม่ออกจากรูปแบบการทำกินและการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม หากเราเห็นว่าระบบการเกษตรทั้งแบบก้าวหน้าและแบบดั้งเดิมเป็นวิทยาการที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาปากท้อง ระบบความสัมพันธ์ความเชื่อ และพิธีกรรม ก็นับได้ว่าเป็นวิทยาการเชิงวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้อย่างสมดุล โดยที่ปัญหาความขัดแย้งจะไม่ลุกลามจนเกิดวิกฤติการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนและบุคคลได้

เพื่อให้ “กินดี” มีการจัดองค์กรเพื่อทำหน้าที่จัดการทรัพยากรของแต่ละท้องถิ่น หรือกลุ่มชาติพันธุ์มีอยู่หลายระดับ และมีหน่วยในการจัดการอย่างหลากหลาย ทั้งระดับชุมชน (สิทธิชุมชนหรือสิทธิหน้าหมู่) ระดับเครือข่าย (การจัดองค์กรเหมืองฝาย) ระดับครัวเรือน (การทำนาข้าวและการจัดการแรงงาน) และระดับปัจเจก (ของใหม่ เช่น การปลูกกะหล่ำปลี) ฯลฯ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรว่า ได้ใช้หลักการอย่างยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

เพื่อให้ “อยู่ดี” การจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งปรากฏอยู่หลายรูปแบบ เช่น ระบบเครือญาติ ความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรม เป็นต้น ในสถานการณ์ที่ท้องถิ่น หรือชุมชนยังคงสามารถใช้กลไกทางวัฒนธรรมของตัวเองดังกล่าว เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พิธีกรรมซึ่งเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงความรู้สึกของมนุษย์จะมีการแสดงออก ที่สะท้อนถึงความปลอดภัยหรือความมั่นใจ ในการดำรงอยู่ร่วมกันของปัจเจกและชุมชนได้ แต่หากสถานการณ์เปลี่ยนไปจนทำให้ท้องถิ่นสูญเสียความสามารถในการจัดการทรัพยากรไป พิธีกรรมในสถานการณ์เช่นนี้จะเปลี่ยนไปด้วย จะเห็น

ว่าในปัจจุบันคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น ผู้คนก็แสวงหาพระที่ไว้ห่วยแก่ เพื่อให้ตัวเองถูกหวยและรวยขึ้น หรือผู้คนที่เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงทางใจหรือไม่มีที่พึ่งมากขึ้น คนชั้นกลางกลุ่มหนึ่งก็หันไปบูชารัชกาลที่ 5 จนเกิดลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5 ขึ้นมา พิธีกรรมที่ว่านี้จะไม่ได้อะไรถึงการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลย์ของปัจเจกกับชุมชนอีกต่อไป แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนบางกลุ่มเห็นว่าความเป็นปัจเจกมีความสำคัญกว่าความเป็นชุมชน คนบางกลุ่มเกิดความเปล่าเปลี่ยวในส่วนลึกของจิตใจ ที่ไม่อาจพึ่งชุมชนหรือองค์กรแบบเดิมได้อีกต่อไป เช่น รัฐ จารีตประเพณี เครือญาติ เป็นต้น

พิธีกรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การแยกแยะ และจัดหมวดหมู่พิธีกรรมที่สำคัญๆ ในการดำรงชีวิตของลัทธิขงจื๊อ โดยได้จัดประเภทพิธีกรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พิธีกรรมด้านการผลิตหรือเกี่ยวกับการทำกิน พิธีกรรมเหล่านี้ได้อะไรให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มีพลังอำนาจเหนือกว่า เช่น นกตะจ้อ เป็นการเซ่นไหว้ผีฟ้า เพื่อเอาอกเอาใจไม่ให้ทำฟ้าผ่าไรนา ที่ทำให้ผลผลิตเสียหายได้ นกตะตุ (การไหว้ผีสันคอย) นกไถ่ขบปาย (การไหว้ผีไฟฟ้า) นกฮอด (พิธีไหว้ผีไร่) เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องของการผลิตหรือเพื่อให้ผลผลิตดี ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ พิธีกรรมเพื่อถืบทอดความเป็นชุมชน ซึ่งได้อะไรให้เห็นความสามารถ ในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีหลักการร่วมกันอยู่ว่าเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จะเห็นว่า พิธีกรรมมีการกระจุกตัวอยู่ในระดับชุมชนหนาแน่นที่สุด ส่วนพิธีกรรมระดับอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นครัวเรือน เครือญาติ เครือข่าย และปัจเจก จะปรากฏอยู่เพียงไม่กี่พิธีกรรมเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม โลกทรรศน์ หรือจักรวาลวิทยาของลัทธิขงจื๊อ ในเชิงโครงสร้างหรือเป็นภาพหนึ่งเท่านั้น ในอดีตหรือช่วงที่การแข่งขันทรัพยากรยังไม่เป็นปัญหามากนักและกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจากภายนอก ซึ่งมีพลังเหนือกว่า ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อจารีตประเพณีดั้งเดิมมากนัก ภาพเช่นที่ว่าอาจจะสะท้อนความเป็นจริงได้ไม่น้อย แต่ในปัจจุบันเงื่อนไขทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม วัฒนธรรม ได้เปลี่ยนไป แม้ว่าโครงสร้างหรือรูปแบบของพิธีกรรมยังคงรูปเดิมอยู่ แต่ไม่แน่ว่าพิธีกรรมระดับชุมชน และระดับอื่นๆ อย่างไหนจะมีความถี่ในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมมากกว่ากัน พิธีกรรมระดับปัจเจก แม้ว่าจะมีจำนวนน้อยกว่า แต่การปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านมากกว่าพิธีกรรมระดับชุมชนก็เป็นได้ ทำนองเดียวกับพิธีกรรมด้านการผลิตกับการผลิตซ้ำ หากเงื่อนไขแวดล้อมเปลี่ยนไป พิธีกรรมทั้งสองประเภทอาจมีความสำคัญหรือมีอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันก็เป็นได้เช่นกัน (อ้างแล้ว, 2538)

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ในบางหลังคาเรือนจะออกไปรับจ้างชาวเขาเผ่าอื่น หรือคนพื้นราบในการถางไร่หรือกำจัดวัชพืชเพื่อนำเงินสควมาใช้จ่ายภายในครัวเรือน บางรายจะมีการทำเครื่องจักรสานเล็กๆ น้อยๆ ไว้ใช้ในครัวเรือน และบางส่วนนำไปขาย เพื่อเป็นเงินสควมาใช้จ่ายในครัวเรือน (Dessaint : 22) อ้างโดย (สถาบันวิจัยชาวเขา, 2538)

นอกเหนือจากการเกษตร คือการทำไร่แล้ว ในเรื่องการเลี้ยงสัตว์ คนลัวะมักจะเลี้ยงไว้เพื่อใช้สอยภายในหมู่บ้าน เช่น หมูจะเลี้ยงไว้เพียง 1-2 ตัว เพื่อไว้ประกอบพิธีทางศาสนา และพิธีทางศาสนาของลัวะส่วนใหญ่จะใช้ไก่เป็นเครื่องเช่นสังเวทเป็นส่วนมาก จึงเห็นว่าสัตว์เลี้ยงที่สำคัญของลัวะคือไก่ ในปีหนึ่งๆ คนลัวะจะใช้ไก่ในพิธีนี้หลายสิบตัว โดยเฉพาะการทำผีไร่และผีบ้าน การใช้หมูในการเซ่นนั้นมีน้อยมาก สัตว์เลี้ยงอีกชนิดหนึ่งที่นิยมเลี้ยงคือ สุนัข การเลี้ยงก็เพื่อใช้ประโยชน์ในการล่าสัตว์และเฝ้าบ้าน แต่ในบางหมู่บ้านมีการเลี้ยงควมไว้เพื่อขายให้แก่คนพื้นราบ บางรายให้คนพื้นราบเช่าในการขนส่งข้าวจากไร่ เป็นต้น (Dessaint : 19) (อ้างแล้ว, 2538)

ศาสนาและความเชื่อ

ชาวเขาเผ่าลัวะ ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ไม่เห็น (Filbeck, 1971 :3-2) อ้างโดย (ภูมข, 2539) ซึ่งเรียกกันว่า “ผี” (ภาษาลัวะเรียกว่า “ปรอง”)ผีสามารถที่จะให้คุณให้โทษแก่ชาวเขาที่กระทำผิดจารีตต่างๆ ที่บรรพบุรุษเคยตั้งไว้ ผู้กระทำผิดอาจจะเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้ นอกจากนั้นการประกอบอาชีพทางการเกษตรต่างๆ โดยเฉพาะการทำไร่ข้าว ผลผลิตของข้าวจะดีหรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับ การเลี้ยง หรือการเซ่นสรวงบูชาผี และการไม่ทำผิดจารีตหรือข้อห้ามต่างๆ ที่บรรพบุรุษได้ถือปฏิบัติมา การเลี้ยงผีไร่ นี้ บางครั้งนอกจากความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผลผลิตการเกษตรแล้ว ยังอาจจะส่งผลให้ผู้กระทำผิดหรือเจ้าของไร่เกิดการเจ็บป่วยหรือบางครั้งอาจถึงตายได้ นอกจากนี้การเจ็บไข้ได้ป่วยสำหรับชาวลัวะแล้ว การวิเคราะห์โรคต่างๆ จะพยายามถึงเข้าหาผีตลอดเวลา เพราะชาวลัวะเชื่อว่าการเจ็บไข้ได้ป่วยมักจะเกิดจากการทำของผีไม่ชนิดใดก็ชนิดหนึ่ง การแก้ไขจึงมักจะแก้ด้วยการเลี้ยงผี (แองปรอง) เป็นส่วนใหญ่

ผีที่สำคัญของชาวลัวะมี 4 ชนิด คือ

1. ผีหมู่บ้าน (ปรองงวล)
2. ผีบ้านหรือผีเรือน (ปรองเจิง)
3. ผีไร่ (ปรองแซ)
4. ผีเจ้าที่ (ปรองเจ้าตี้)

ผีทั้ง 4 ชนิดนี้ เป็นผีที่ชาวถิ่นจะต้องผูกพันอยู่ตลอดเวลา การอยู่ดีมีสุขและการ

ทำมาหากินจะให้ผลผลิตดีหรือเสียหาย ชาวลัวะเชื่อว่าผีต่างๆ เหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับมาก

1. ผีหมู่บ้าน (ปรองจวล) เป็นผีใหญ่ประจำหมู่บ้าน เป็นผีที่สามารถให้คุณให้โทษกับชาวเขาทั้งหมู่บ้านได้ ในทุกๆ ปีจะต้องมีการเซ่นสรวงเพื่อให้คนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข และทำมาหากินได้ผลดี ผีหมู่บ้านของชาวลัวะ อาจจะแตกต่างจากชาวเขาเผ่าอื่นๆ คือ ผีหมู่บ้านจะสิงสถิตย์อยู่ที่เรือนหนึ่งในหมู่บ้านซึ่งเรียกว่า “เรือนแก้ว” ซึ่งเรือนแก้วนี้จะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะได้มีการเสียดงายคัดเลือกมาแล้วแต่ครั้งโบราณ การสืบทอดผีหมู่บ้านนี้ ผู้หญิงในเรือนแก้วจะต้องเป็นผู้สืบทอดหรือเป็นผู้ถือตลอกไป ดังนั้น สมาชิกในเรือนแก้วนี้จะต้องเป็นผู้ทำกิจกรรมต่างๆ ก่อนเรือนอื่นไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้าน การทำการเกษตร ฯลฯ เรือนอื่นจะทำก่อนเรือนแก้วไม่ได้ ในแต่ละรอบปีจะต้องมีการประกอบพิธีที่สำคัญของหมู่บ้านทุกปี เพราะผีหมู่บ้านนี้จะเป็นผู้คอยดูแลหรือคุ้มครองหมู่บ้าน ไม่ให้เกิดเภทภัยต่างๆ

2. ผีบ้านหรือผีเรือน (ปรองเจิง) ผีเรือนนี้ คือผีบรรพบุรุษของแต่ละหลังคาเรือน ซึ่งหมายถึง ผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูล ในหมู่บ้านลัวะอาจจะมีอยู่หลายตระกูล ดังนั้น แต่ละหลังคาเรือนในหมู่บ้าน อาจจะเป็นคนละตระกูลหรือถือผีคนละตระกูลก็ได้ ผีเรือนในแต่ละหลังคาเรือนจึงแตกต่างกัน ผีเรือนก็เช่นเดียวกับผีหมู่บ้านคือ สามารถให้คุณให้โทษได้เช่นกัน ถ้าทำผิดจารีตและประเพณีของตระกูล แต่การให้คุณให้โทษนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลในหลังคาเรือนเท่านั้น ไม่สามารถให้คุณให้โทษกับบุคคลภายนอกได้ ดังนั้น คนลัวะจึงไม่ค่อยนิยมซื้อเชิญแขกแปลกหน้าขึ้นบ้านเท่าใดนัก เพราะถ้าคนภายนอกทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามขึ้น บุคคลที่ได้รับผลกระทบก็คือบุคคลภายในบ้านนั่นเอง

ผีเรือน เป็นผีที่สำคัญที่สุดของชาวลัวะ เพราะชาวลัวะเชื่อว่าผีเรือนนี้จะช่วยคุ้มครองทุกสิ่งทุกอย่างภายในหลังคาเรือนนั้น เช่น การเจ็บป่วยขอคนในบ้าน การทำร้ายจากผีป่าผีไร่หรือจากสัตว์ร้ายต่างๆ ชาวลัวะเชื่อว่าถ้าผีเรือนแข็งก็จะสามารถคุ้มครองผู้อยู่ในเรือนนั้นให้พ้นจากการกระทำของผีทุกชนิดได้ การทำผิดผีเรือนและทำให้ผีเรือนไม่พอใจผีเรือนนั้นอาจจะไม่คุ้มครองคนในบ้านนั้น ดังนั้น เมื่อเกิดการเจ็บป่วยจึงต้องมีการเลี้ยงผีเรือน (แองปรองเจิง) เพราะแสดงว่าผีเรือนอ่อน เนื่องจากอาจจะเกิดความผิดพลาด หรืออาจจะมีใครทำผิดจารีตบางสิ่งบางอย่างทำให้ผีเรือนไม่พอใจ จึงต้องฆ่าไก่หรือหมูเลี้ยงผีเรือน เครื่องเช่นนี้หมอมผีจะเป็นผู้พิจารณา แม้กระทั่งการทำผีไร่ นอกจากการทำผีไร่แล้วทุกครั้งจะต้องกลับมาทำผีเรือนทุกครั้งไป การรักษาการเจ็บป่วยโดยการเรียกขวัญก็จะต้องนำขวัญมาทำพิธีที่บ้าน และเลี้ยงผีเรือนด้วย หรือการที่มีสัตว์ร้ายเข้ามาในบ้าน เช่น งู ตะขาบ ฯลฯ ก็แสดงว่าผีเรือนอ่อน สัตว์ร้ายจึงเข้ามาได้ ผีเรือนไม่สามารถป้องกันได้ จึงต้องทำการเลี้ยงผีเรือน และอีกสาเหตุหนึ่งที่ชาวลัวะไม่เก็บข้าวไว้ในบ้าน เพราะเชื่อว่า ถ้าเก็บไว้ในบ้าน นก หนู และสัตว์อื่นๆ จะเข้ามากินข้าว

และรบกวนผีเรือน อาจจะทำให้ผีเรือนไม่พอใจ จึงไม่เก็บข้าวไว้ในบ้าน ตามปกติข้าวลัวจะจะไม่ทิ้งบ้านโดยไม่มีคนอยู่ในเวลากลางคืน เพราะชาวลัวเชื่อว่าถ้าทิ้งบ้านไว้ตามลำพัง อาจจะทำให้ผีเรือนไม่พอใจ ต้องมีใครคนใดคนหนึ่งอยู่บ้านในตอนกลางคืน

สำหรับชาวลัว ที่จะออกไปอยู่ในต่างถิ่น หรือไปปฏิบัติหน้าที่ราชการ เช่น ไปเป็น อ.ส. ไปเป็นชาวเขาอาสาสมัครที่ต้องเสี่ยงกับอันตราย ก่อนออกเดินทางก็จะทำพิธีบนผีเรือนให้ช่วยคุ้มครองในระหว่างการปฏิบัติงาน ถ้าปลอดภัยกลับมาก็จะทำการเลี้ยงผีเรือน ชาวลัวเชื่อว่าผีเรือนนี้สามารถติดตามไปคุ้มครองได้ทุกหนทุกแห่งและถ้าผีเรือนแข็งก็สามารถจะคุ้มครองภัยได้ทุกชนิด การบนนี้จะทำโดยทำสะดวกซึ่งทำจากใบกล้วยลักษณะคล้ายกระทงทำสรวรมีดอกไม้เสียบ 4 อัน เทียน 4 คู่ แล้วจึงให้หมอผีทำพิธีบอกผีเรือนว่าถ้าปลอดภัยกลับมาก็จะเลี้ยงด้วยอะไร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไก่ดำ 1 คู่ หรือหมู 1 ตัว จะใช้ไก่ 1 ตัว ไม่ได้ เพราะไม่ครบ 4 ขา ผีเรือนจะไม่รับ ไก่ขาวหรือหมูขาวจะใช้ไม่ได้เด็ดขาด

3. **ผีไร่ (ปรองแซ)** เป็นผีอีกชนิดหนึ่งที่ชาวถิ่นให้ความสำคัญมากเช่นกัน เพราะชีวิตชาวลัวขึ้นอยู่กับผลผลิตจากไร่ โดยเฉพาะไร่ข้าวซึ่งเปรียบเสมือนเส้นชีวิตของชาวลัว ผลผลิตข้าว มิใช่ว่าจะขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ สภาพที่ดิน และการดูแลรักษาเท่านั้น การเลี้ยงผีไร่ก็มีส่วนสำคัญอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ การปฏิบัติตามจารีตในการทำไร่ หรือการปฏิบัติผิดจารีตการทำ โดยเฉพาะไร่แบบโบราณ (แซฮิด) ก็อาจจะส่งผลถึงผลผลิตของไร่ข้าวและในบางครั้งอาจจะส่งผลถึงเจ้าของไร่ คือเจ้าของไร่อาจจะเจ็บป่วยอันเกิดจากการกระทำของผีไร่ได้ ดังนั้น ในช่วงระยะเวลา 1 ฤดูกาลผลิต ชาวถิ่นจะต้องทำการเช่นผีไร่ถึง 9 ครั้ง ผีไร่จึงเป็นผีที่สำคัญชนิดหนึ่งของชาวลัว

4. **ผีเจ้าที่ (ปรองเจ้าดี)** ผีเจ้าที่นี้ จากคำบอกเล่าของชาวถิ่นว่า ได้เกิดขึ้นในภายหลัง ผีเจ้าที่เป็นผีที่สิงสถิตย์อยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีการตั้งหมู่บ้านลัว เมื่อจะตั้งหมู่บ้านจึงต้องมีพิธีตามเจ้าที่ และหลังจากนั้นจะทำศาลเพื่อให้ผีเจ้าที่ได้สิงสถิตย์อยู่ประจำแห่งหนึ่ง และในแต่ละปีจะต้องมีการเลี้ยงเจ้าที่ เพื่อให้ผีเจ้าที่คุ้มครองหมู่บ้านให้พ้นภัยพิบัติต่างๆ ในบางครั้งถ้าเกิดวิกฤติการณ์ที่ไม่ดีในหมู่บ้าน เช่น ภาวะฝนแล้ง การทำมาหากินฝืดเคือง เกิดการเจ็บป่วยกันมากในหมู่บ้าน ชาวลัวก็จะมาบนผีเจ้าที่ให้ช่วยแก้ไขและคุ้มครอง เมื่อผ่านพ้นวิกฤติการณ์นั้นไปแล้วก็จะมาทำการแก้บน การเลี้ยงผีเจ้าที่นี้จะเป็งานของส่วนรวมที่ทั้งหมู่บ้านจะต้องมาร่วมกัน การร่วมก็จะร่วมกันตั้งแต่การช่วยกันออกค่าเครื่องเช่นสรวรมูซา และการเข้าร่วมในพิธีโดยแต่ละหลังคาเรือนจะส่งตัวแทนมาหลังคาเรือนละ 1 คน

นอกจากผีทั้ง 4 ดังกล่าวแล้ว ชาวถิ่นยังเชื่อว่ามีผีอีกหลายๆ ชนิดที่ทำให้ชาวถิ่นเกิดการเจ็บป่วยได้ เช่นผีป่า (ปรองโย) ผีโป่ง (ปรองโป่ง) เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าผี

เรือนคุ้มครองได้ดีแล้ว ผีชนิดอื่นก็จะไม่สามารถทำอันตรายใดๆ ได้ ดังนั้น สำหรับชาวถิ่นผีเรือน จึงเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด

สำหรับชาวลัวะแล้วการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเกิดจากการกระทำของผีต่างๆ จะต้องมีการแก้ไขหรือผลผลิตทางการเกษตรที่เสียหายอันเกิดจากการปฏิบัติผิดจารีตประเพณีให้ผีโกรธ ก็จะต้องมีการแก้ไข การแก้ไขก็โดยการติดต่อกับผีหรือบอกผี ผู้ที่กระทำการติดต่อก็คือหมอผี หมอผีแต่ละคนจะต้องได้รับการถ่ายทอดวิชาหรือเรียนวิชาในแต่ละด้านมา การเรียนวิชา ก็คือการเรียนคาถา คาถาจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้หมอผีสามารถติดต่อกันได้ หรือคาถาจะเป็นสิ่งช่วยขับไล่สิ่งที่ชั่วร้ายให้ออกไปจากไร่หรือจากผู้ป่วย ผู้ที่เรียนคาถามาจึงเรียกว่าหมอผี การเรียนคาถาจะมีอยู่หลายชนิด เช่น คาถาทำผีไร่ ผู้เรียนคาถานี้จะเรียกว่า “หมอผีไร่” (หมอแซ) ส่วนคนที่เรียนคาถาการเรียกขานก็จะเรียกว่า “หมอขวัญ” หรือหมอฮึก หมอคนหนึ่งๆ จะไม่เรียนคาถาหลายอย่าง ดังนั้น หมอผีผู้ชำนาญการจะแยกจากกัน เช่น หมอขวัญก็จะไปทำผีไร่ไม่ได้ หรือหมอผีไร่ก็จะมาทำขวัญไม่ได้ เพราะคาถาแต่ละอย่างไม่เหมือนกันสำหรับหมอผีส่วนใหญ่ที่พบมักจะเป็นผู้ชายทั้งสิ้น ผู้หญิงมีส่วนเกี่ยวข้องกับในการทำพิธีน้อยมาก และพ่อส่วนใหญ่จะนิยมให้บุตรของตนได้เรียนคาถาอย่างใดอย่างหนึ่ง (ภูเบศ, 2529)

ลัทธิความเชื่อ

ส่วนใหญ่ชาวเขาทุกเผ่านับถือผี หรืออาจกล่าวได้ว่า ศาสนาของชาวเขาเป็นศาสนาแบบลัทธิบูชาผี (Animism) ซึ่งเชื่อถือว่ามีวิญญาณสิงสถิตอยู่ในสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ และยังเชื่อว่า ปราณการณ์ธรรมชาติ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ก็เกิดจากการกระทำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติทั้งสิ้น วิญญาณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ นี้ ชาวเขาทั่วไปเรียกรวมๆ กันว่า “ผี” ที่พวกเขาเคารพยำเกรงและหวาดกลัว และจำเป็นจะต้องทำพิธีเซ่นไหว้บวงสรวงกันอยู่เสมอ

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับประเพณีของผีและรายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้ผีของชาวเขาแต่ละเผ่ามีไม่เหมือนกัน แต่อาจกล่าวรวมๆ กันได้ว่า ผีที่ชาวเขาเชื่อถือมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1) ผีดี ซึ่งชาวเขามักจะเรียกรวมๆ กันว่า ผีใหญ่ ซึ่งอาจได้แก่ บรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีประจำภูเขายิ่งๆ ผีประจำหมู่บ้าน ผีครู และผีใหญ่อื่นๆ ซึ่งอาจเทียบได้กับเทพเจ้าหรือพระเจ้าในลัทธิศาสนาอื่น ผีเหล่านี้ชาวเขาถือว่าเป็นผู้ให้คุ้มครองหรือให้ความคุ้มครองกับพวกเขา แต่ก็อาจให้โทษได้ถ้าพวกเขาปฏิบัติไม่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวข้อง

2) **ผีร้าย** ได้แก่ผีที่มุ่งร้ายและคอยทำอันตรายแก่มนุษย์อยู่ทุกโอกาส ซึ่งได้แก่ ผีป่า ผีลำห้วย ผีตามทางเดิน รวมทั้งผีของมนุษย์ที่ตายปกติ เป็นต้น ผีเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวเขาเจ็บป่วย หรือบาดเจ็บล้มตายได้ง่าย ซึ่งจำเป็นต้องทำพิธีขับไล่หรือเซ่นไหว้ เพื่อให้พวกเขาปลอดภัยหรือหายเจ็บป่วย

ผู้ประกอบพิธีกรรมหรือทำพิธีเซ่นไหว้ ในสังคมชาวเขานิยมเรียกกันว่า “หมอผี” ซึ่งมีอยู่หลายประเภท และบางประเภทอาจเรียกได้ว่าเป็นผู้นำทางศาสนา (หรือเป็นพระ) ในศาสนาของชาวเขาเผ่าต่างๆ แต่บางประเภทอาจมีหน้าที่เฉพาะการทำนายโชค และการรักษาโรคด้วยการทำพิธีเซ่นไหว้ผีเพื่อทำพิธีเรียกขวัญให้ผู้ป่วยเท่านั้น แต่ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้ผู้ใหญ่ให้แก่คนทั้งหมู่บ้าน หมอผีประเภทหลังนี้ไม่อาจนับได้ว่าเป็นผู้นำทางศาสนา แต่อาจเทียบได้กับตำแหน่ง “แพทย์” ในสังคมของชาวเขา หมอผีประเภทแรกได้แก่ ผู้อยู่ในตำแหน่งโตโบหรือปู่ของของเผ่ามูเซอตำแหน่งหมอมืองของเผ่าลีซอ และตำแหน่งหมอผีใหญ่ของเผ่าเย้า เป็นต้น และโดยมากผู้ดำรงตำแหน่งของหมอผีประเภทนี้เป็นชาย

เกี่ยวกับลัทธิศาสนาของชาวเขานี้ ถึงแม้ว่าเขาจะยังคงยึดถือปฏิบัติ ตามแบบดั้งเดิมของพวกเขาอยู่เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ได้มีความเปลี่ยนแปลงที่นับว่าจะมีมากยิ่งขึ้น จากการที่สังคมชาวเขาได้ติดต่อกับโลกภายนอก และลัทธิศาสนาของชนที่เจริญกว่า อาทิเช่น ในปัจจุบันมีความพยายามเพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ เข้าไปสู่หมู่บ้านชาวเขา ดังเช่นการดำเนินงานของคณะหมอสอนศาสนาของนิกายต่างๆ และโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งมีผลทำให้ชาวเขาค่อยๆ เปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนาเพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น (รายงานการประชุมสัมมนา, 2531)

ปัจจุบันนี้ ในต่างประเทศเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ศาสนามีอิทธิพลต่อมนุษย์มาก พฤติกรรมทางศาสนาเป็นองค์ประกอบภายในโครงสร้างบุคลิกภาพที่สามารถกำหนดรูปแบบแนวทางการแสดงออกต่างๆ ของมนุษย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่แสดงออกในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อถือ ความศรัทธา ความนิยมต่างๆ อันเป็นวิถีชีวิตที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติอยู่ในสังคม สิ่งเหล่านี้มีบทบาทต่อการแสดงออกที่เป็นปฏิริยาสนองตอบในการสร้างสรรอื่นๆ การเรียนรู้ ความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจ แม้แต่การเสริมสร้างพลังมิตในการเลือกในสังคม ระบบศาสนายังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอื่นที่มีใช้สิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง เช่น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์อยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ เราจะสังเกตได้ว่า มีปรากฏการณ์หลายอย่างที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงบทบาทของความเชื่อทางศาสนาอยู่มาก เช่น การเลือกตั้งทางการเมือง การคัดเลือกบุคคลของแต่ละชุมชน ศาสนา การให้ทุน ปรากฏว่า ศาสนามีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อโอกาสเหล่านั้น ศาสนามีบทบาทต่อทัศนคติด้านการผลิตทาง

เศรษฐกิจ มีอิทธิพลในการสร้างแนวร่วมทางพฤติกรรมของมวลชน องค์การทางศาสนาสามารถเอา
เอกภาพของมนุษย์ที่ต่างเชื้อชาติ ต่างสีผิว ให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสันติ ประองคองซึ่งกัน
และกันได้ ทำให้มนุษย์มีอุดมการณ์ในชีวิตเป็นไปในทางเดียวกันได้ นอกจากนี้เราจะพบว่าศาสนา
มีบทบาทต่อการต่อต้านพฤติกรรมที่ขัดต่อสังคม และสามารถบันดาลใจให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงทั้ง
ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม (ประทีป, 2540)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University